

IRODALMI SZEMLE.

Székely Oklevéltár.

Csík vármegye költségén kiadta a székely történelmi pályadíj-alap felügyelőbizottsága. Szerkesztette dr. Szádeczky Lajos. Kolozsvárt. 1898. VII. kötet. 1697—1750. VIII + 459 l. 8°. Ára 2 frt.

Csík vármegye bőkezűségéből csak nem rég látott napvilágot a Székely Oklevéltár VII. köteté Erdély azon koráról, „melyben — mint a szerkesztő mondja — azok a mélyreható átalakítások mentek végbe, melyek a fejedelmi kor megszűntével Erdély közéletét, államrendjét, intézményeit, adózási viszonyait, honvédelmét, társadalmi életét s részben vallását átalakították“. E kötet aligha nem a leggazdagabb a Sz. O. eddig megjelent kötetei közül s a benne közölt oklevelek (közel 400) érdekes világot vetnek a székelység, de különösen a mai Csík megye történetére. Az okleveleket terjedelmes előszó előzi meg, mely tanulmányosan számol be a gazdag gyűjtemény értékes anyagáról.

Az a kor, melynek szomorú éveit látjuk a jelen kötetből, 1696-tól, 1750-ig terjed. Vörös fonálként húzódik végig a katonasággal való sok vesződés, „a rettenetes portiózás“ — mint Cserei nevezi — s azután a nagy pestis, mely a véginségre juttatta a katonáktól amúgy is mindenedből kipusztított népet.

A katonaság ellátására vonatkozó utasítás, melyet a főkormány-szék adott Csíkszék főtiszteinek 1696. szept.¹⁾ nyitja meg a gazdag kötetet (1358. sz.). Több ilyen természetű utasítással találkozunk még. Az 1698 januárban kiadott kir. rendelet megtiltja a föld népének zaklatását s a rendetlenkedők szigorú megbüntetését parancsolja (1361.).

De bármennyire szigorú volt e parancs, a katonai zaklatások, kihágások, erőszakoskodások napi renden voltak s a sokféle adó alatt roskadozott a nép. Gyergyószék 1693 márcziusban kifakad a német gazdálkodás ellen (1363). Siralmas és megható a székely főtiszteknek a főkormány-székhez 1698-ban beadott panasz, melyben a katonatartás és adózás terheinek leszállítását kérik, mert „csaknem egészben elpusztult Aranyósszék, úgy mindenéből extramealtatott s az contributiora

¹⁾ A zárójelbe tett szám az oklevél számát jelöli.

teljességgel incapax Csíkszék hozzá tartozókkal, mely is csak az actu benne levő militia sustentatiojára is alig, vagy nem sufficiens,“ miután — mint előbb mondják — „az felyebb elmúlt esztendőekben nyomorúlt nationkra mértéklett inproportioja evisceralta s utolsó elfogyásra juttatta boldogtalan székeinket“. (1371.) Mennyi aprólékos vesződség volt a katonákkal, mutatják az 1372. és 1387. számú oklevelek.

A téli szálláson levő katonák eltartására szükséges adó mennyiségéről is van alkalmunk felvilágosítást nyerni. Igy 1699-ben az egész székelysége kirótt 90,000 forintból Csíkmegyére (akkor Csík, Gyergyó és Kászón székek) 18,000 frt esett (1382), 1700-ban a székelység adója 75,000 frt volt, ebből Csíkmegye fizetett 15,000-et (1385), 1701-ben a székelység 60,000 frt adójából Csíkmegye része 21,000 frtra ment (1398). A szegény székelység fizet kénytelen-kelletlen. De 1701 febr. 17-én a székely székek követői protestálnak az adó rendszeressé tétele ellen (1388). S e rettentő adózás mellett ott kísért folytonosan a napról-napra megújuló katonai erőszak. A főbiztosság 1701-ben és 1702-ben utasításokat ad a részletes vizsgálatra (1391), mely a nép húza-vonásának szomorú példáit találja Csíkmegye községeiben (1393). A részletes vizsgálat nem szüntette meg a bajt, bár a Csíkban levő császári katonaság utasítást kapott a néppel való bánásmódot illetőleg (1396). Gyergyónak is van panaszolni valója 1702-ben (1411), s a három szék (Csík, Gyergyó és Kászón) a katonaságnak tett sok rendkívüli költségük megtérítését kívánja 1703-ban (7412).

A katonai zaklatásoktól elvonja a figyelmet a kuruczvilág. Teleki Mihály 1704. ápr. 15-én tudatja Csík-, Gyergyó- és Kászonszékekkel, hogy a labanczpártiak birtokait confiscáltatta (1416), Thoroczka István több levelet intéz az említett székekhez, egyik levelében 300 lovast kér (1417—1479). 1705-ben gr. Forgách Simon a seregében szolgáló jobbágyokat felmenti a jobbágyi szolgálat alól (1423). A gubernium amnestiát hirdet (1424); Graven ezredes pedig Rákóczi hívei ellen szigorú rendeletet ad ki az említett székeknek (1426). Ezek 1707-ben közfelkelést rendelnek és védelmi intézkedéseket tesznek (1430). Érdekes az udvarhelyszéki kuruczszágra elmentek és oda maradt jobbágyok névsora 1709-ből (1435). 1710 szept. 10-én Csík- és Kászonszék tisztjei a Moldvába kibujdosott kuruczokat kir. kegyelemlevéllel csalogatják haza (1444). Hasonlót tesz 1711-ben Graven rendeletéből a történetíró Cserei Mihály is (1456), kire vonatkozólag még 5 oklevelet találunk (1522, 1526, 1571, 1584, 1596). Ezek közül legérdekesebb a két első, egyikben megkapja kuruczczá lett öcsésének Jánosnak nagyajtai és ágostonfalvi birtokait, a másikban ezeket visszaadja.

1711-ben Udvarhely (1451—1453) és Csík panaszkodnak a kir. deputatióknak, utóbbi különösen a katonai terhek enyhítését kéri (1461).

A Rákóczi-kor letűntével újra csak a régi nóta járja: rendeletek, terhek, panaszok. 1714-ben a gubernium „az ország címeres postáinak“

pontos ellátását rendeli (1474), ennek terhei miatt sok oka van Kozmánsznak feljajdulni. 1715-ben (máj.) a székelység részletesen adja elő a guberniumnak panaszait, melyek közt érdekes ez: „Az felséges svéczi király hadai általmeneteknek alkalmatosságával lévén feles expensái és az vecturából következett kárai székeinknek egy néhány stationkban“. E károkért elégtételt kérnek (1481).

Az adó pedig borzasztó módon nőtt. Csak az 1717. évben Csík-, Gyergyó- és Kászonszék hadi adója 43,052 frtra ment (1488 és 1494). E nagy megterhelés miatt úgy maga Csík (1500), mint az egész székely nemzet panaszt emelt (1502). A sok sérelem között érdekes az udvarhelyieké közül az, hogy őket a csíki vár építésére és oda való tűzifa szállítására kényszerítik, a csíkiakéból pedig, hogy a szeredai vár szomszédságában a német kommandans erőszakkal foglalta le a birtokokat.

Hogy a nyomorúság teljes legyen, kiütött 1718-ban a pestis. A szegény nép között rettenetes „bódulás“ támadt; tömegesen vándoroltak ki Havasalföldre, Moldvába, Bánátba, Partiumba, Biharba, úgy hogy a gubernium ennek megakadályozását rendelte Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek (1503). Továbbá óvó intézkedéseket tesz a pestis ellen is (1505), de a rettentő vész elterjedését, az éhínség szörnyű dúlását nem tudta megakadályozni. A szűk termés és a katonaság mindenéből kifosztotta a népet, melyből most a halálos kór szedte áldozatait. Fáj az ember szíve, midőn e rettentő idő szomorú okmányait olvassa. „Pene desperatiora jutott ügyünk — írja Csíkszék a guberniumhoz 1718 decz. 9-én intézett folyamodásában — mert székünk lakosai eddiglen is ns. Udvarhelyszékről sustentalta magát és más külső helyekről, a kiknek volt, pénzzel vásárolván, vagy más naturalejával cambialván gabonát vagy cseremakkot, azt sem találhatott különben, mások pediglen ugyanaz onnan kívül levő erdők beneficiumából foveálták magokat galagonyával; mindezen szigorú mediumokból is kifogyván, az utak is elrekedvén Oláhfalú felé is, az mogyoró rügyre fordulni kénytelenítettett szegénységünk és azt örli s eszi. . . . Vadnak olyanok is immár közöttünk, kik az lóhúsra is szorúltak“ . . . sőt „egy néhány megszorult embereink mások macskáit is felmészárolták s megették“ (1506). A nép „oly keserves állapotra jutott — írják Csík-, Gyergyó- és Kászonszék vicetisztei a guberniumnak — hogy az éhségnek miatta szokatlan és barmokhoz is hallatlan eledelnek, úgy mint laboda-mag, bikk- és cseremakk (melyet másoktól nagy áron pénzen veszen), megrothadott fák és törökbúza kórójának lisztei, farügy, galagonya etc. megételire kellett adni magát, ezekkel protrahálja nyomorult életit, holt-elevenen járván; de ezeknél is irtózatosb s hallhatatlanabb az, hogy az étlenség miatt megdöglött marháknak húsát a szegénység azon éhségtől kényszerítettven eszi, úgy a ló- és macskahúst“ (1507). Ugyane szörnyűségek olvashatók azon utasításban, melyet Csík-, Gyergyó- és Kászonszék

szék az országgyűlésre küldött követeinek 1719 jan. 24-én adott (1508). A pestisben elhaltak száma az említett három székben 11,348-ra ment, míg 14,434 marad életben (1498). De más székben is így volt. Apor Péter báró feljegyzése szerint (munkái 160, 161. ll.) Sepsí-, Kézdi-, Orbai- és Miklósvárszékben 19,000 ember halt meg.

Természetes, hogy e rettentő időben a tolvajok száma nagyon elszaporodott, úgy hogy ellenök a gubernium szigorú rendeletet adott ki (1511/a), s miután a pestis nem akart szűnni, 1719 jul. 25-én elrendelte, hogy aug. 1-től kezdve mindenütt a harangok naponkint kétszer meghúzzassanak, minek hallatára mindenki letérdelve, áhítatosan imádkozzék; hetenkint szerdán pedig szigorú bőjt legyen (1511/b). Ezenkívül több rendeletet adott ki a pestis terjedésének megakadályozására (1513—1517). Csík-, Gyergyó- és Kászonszék pedig a nagy nyomorúság miatt közterhei enyhítését kéri 1720-ban (1521).

De a pestistől sújtott székek adója nem csökken. 1724-re az adó 17,510 frt (1550), 1725-re 16,263 frt (1553), 1730—31-re 18,500 frt (1576). Így növekedik évről-évre. 1736 ban Csík- és Kászonszék lakói adóleszállításért folyamodnak (1599), s ugyanez évben részletesen terjeszti fel sérelmeit az egész székelység a türhetetlen állapot ellen (1601, 1602) s még 1741-ben is könnyítést kíván Csík (1621).

Egy perczre feltűnik Rákóczi József alakja, kire három oklevél vonatkozik (1604, 1605, 1610).

A gubernium még 1731-ben elrendeli a parasztságtól mindenféle fegyver elszedését (1583), 1741-ben Bardócz-fűszék és Udvarhelyszék és Udvarhelyszék mindenféle fegyvert összeír (1620, 1624). 1742-ben Udvarhelyszék rendszabályt ad ki a katonai toborzást illetőleg (1625). 1744-ben pedig, noha Csík adója 26,400 frt (1631), a gubernium a birtokos nemességre eső 12 katona kiállítását kéri, kik jól legyenek felszerelve, mert a „nemes székely natio seregét oda ki sokan fogják observálni“ (1634). 1745-ben Udvarhelyszék a reá kirótt 31 lovas ügyében intézkedik.

Ime, mily gazdag bőségben tárúlnak fel a katonai ügyre s a pestisre vonatkozó adatok. De e tartalmas kötetben még sok érdekes adat van. A királybírák választására vonatkoznak az 1273, 1535—1539, 1543, 1551. és 1629. sz. alattiak. A jobbágyvásárlás érdekes részleteit ismerjük meg az 1378, 1390, 1407, 1408, 1455. sz. alatt. Csíki és gyergyai solymárok kiváltságait erősíti meg 1699-ben a gubernium (1379). Zetelaka 1622-ben nyert kiváltságainak megerősítését 1701-ben megnyeri (1394). Az egyházi életre és vallásosságra több oklevél vonatkozik, így 1445—1447, 1490, 1559, 1612. sz. A madarasi és dánfalvi vashámorokról is két oklevél emlékezik meg (1464, 1465). 1734-ből és 1739-ből a csíki havasok eltorlaszolásáról és a határőrzésről találunk érdekes adatokat (1593, 1616). Végül a székelyföldi sóbányák ügyével foglalkoznak az 1392, 1414, 1470, 1483, 1562. sz. alatti oklevelek.

Ime a tartalom nagyjában való jelzése is mutatja, mily gazdag kincses bányája e kötet a székelység történetének. Mindenekelőtt nagy elismerés illeti meg a szerkesztőt a kiválóan becses anyag lelkiismeretes és körültekintő összehordásáért s azután Csíkmegye vezérférfiai: Mikó Bálint főispán és Becze Antal alispán, igen nagy érdemet szereztek, hogy e tartalmas kötet megjelenését lehetővé tették, melyet méltó megismernie mindenkinek, ki a múlt eseményei iránt érdeklődik.

(Csík-Somlyó.)

Dr. Balló István.

A magyar Musset.

(Alfred de Mussetből. Radó Antal. Budapest. 1899. Lampel Róbert kiadása.

Ára: 3 korona.)

A „sivár és elveszett lelkek poétája“ végre magyarul is megszólalt. Hiszszük, hogy sokan fognak érdeklődni iránta. Alfred de Musset immár az egész világon ismert és elismert lírikus, a kinek egyéniségét nem csak költészete, de élete s ebben különösen a lángeszű regényíró-nőhöz, George Sandhoz való viszonya is érdekessé teszi.

Musset azok közül a dalnokok közül való, a kik az úgynevezett „világfájdalmat“ zengik meg szellemes, kápráztató és tüzes strófáikban. A francia költészetben azt a helyet foglalja el, melyet az angolban Byron, a németben Heine, az olaszban Leopardi. De míg Leopardi legmélyebb gyászába is belevegyül a honfibanat s keservének nem csak a maga subjectív fájdalma, hanem a világnak, az emberiségnek is indítékát képezi; míg Heine és Byron pessimizmusának, kételyeinek és legmaróbb szatírának okai is nem csak egyéni bajokban, hanem a szociális élet siralmas állapotaiban és némi világbánatban gyökereznek: addig Alfred de Musset jajkiáltásait mindig a maga alanyi szenvedései okozzák. Fájdalma inkább egyéni, mint világfájdalom s pessimizmusa nem világnézlet, hanem subjectív bajokból született elkeseredése és panaszjaja érzékeny szívének.

De ezt az ő egyéni fájdalmát oly bensőséggel és mély érzéssel, a lángelme oly megragadó varázsával s a nyelv, styl és kifejezés oly erejével és eredetiségével festette, hogy hatása nemcsak a francia költészetben, de más nemzetek irodalmán is mai napig érzik. Az újabb bohémek, köztük a nagy Murger — a kinek „Bohéme-világ“-jára Alfred de Musset novellái döntő befolyással voltak — benne látták mesterüket. Hihető, hogy a nagyközönségnek még sokáig kedvence marad a „Rolla“ írója; hiszen az öröm múlt s csak a fájdalom örök. Az egész Musset pedig mi egyéb, mint a megtestesült fájdalom? . . .

Radó Antal, Petrarka, Leopardi és Ariosto szerencsés fordítója, ez új művével csak megerősített bennünket abban a véleményben, hogy egyike leghivatottabb műfordítóinknak. Messze marad ugyan Szász Károly mesés technikai gyakorlata mögött s nélküli azt a színekben